

Slovníček pojmů

- **adaptace** (přizpůsobení) = úprava textu pro čtenáře tak, aby porozuměl neznámým skutečnostem; zahrnuje i vynechávání či přidávání kapitol (např. zjednodušená a zkrácená školní vydání; parafrázovaný *Pan Kaplan* s přidanou kapitolou o vidu v ČJ) <> **převyprávění**
- **adekvátnost** (vhodnost, přiměřenost) = co nejvyšší možná dosažitelná míra ekvivalence
- **aktualizace** (zpřítomnění) = přiblížení současnému stavu, společenskému dění a novému chápání x **archaizace** (zastarání)
- **aluze** = kulturní narážka, často ve formě citátů
- **archisém** (společný jmenovatel) = nejpodstatnější sém z celého svazku rysů x **diferenční sémy**
- **citát** = řeší se pokud možno nalezením překladu citovaného textu a uvedením „*citováno z*“
- **cizojazyčné prvky** = stylisticky příznakové charakterizační prvky sloužící ke zvýšení autentičnosti koloritu; řeší se převzetím obecně srozumitelných prvků (např. společenská klišé: *Merci* x NE: *Merci, děkuji*) x přeložením rozsáhlejších nesrozumitelných pasáží (např. celé odstavce v cizím jazyce běžně se vyskytující ještě v lit. 19 stol.; NE: vysvětlivky pod čarou); převzetí či přeložení závisí na srozumitelnosti (např. FJ bližší AJ než ČJ), na frekvenci výskytu a na závažnosti => funkci
- **deformace jazyka** (netradiční použití jazyka) = nestandardní jazykové jevy signalizující nedostatek vzdělání (např. Dickensův vzkaz psaný venkovánem), vadu řeči, neznalost přízvuku a výslovnosti u cizince (např. *Pan Kaplan*) nebo šifru (např. Vonnegutovo přehazování slabik jako v dětských šifrách)
- **dekódování textu** (dešifrování); řeší se po zvážení funkce příslušného prostředku ve ZT
- **denotativnost** = věcný význam neberoucí ohled na konotační význam(y)
- **dialekt** (nářečí): v současnosti se preferuje užití pokud možno bezpříznakové mluvy
- **divadelní dialog** = liší se od běžného dialogu větším množstvím redundance za účelem zachování zřetelnosti situace navzdory většímu šumu pozornosti (tj. divák nemá možnost vrátit se k předcházejícímu textu); typický krátkými větami
- **dokumentární film**: nutnost větší míry úprav textu s ohledem na příjemce a domácí kontext
- **ekvivalence** = funkční rovnocennost ZT a CT => adekvátnost
- **ekvivalent** (odpovídající hodnota) = překladový protějšek
- **esej** = text na rozhraní mezi odborným a uměleckým textem, důraz je kladen na odbornou i estetickou stranu textu současně
- **exotizace** (cizokrajnost) = zachování neobvyklého výrazu či spojení za účelem lokalizace v oblasti ZJ; zdůrazňuje kolorit x ALE: oslabuje komunikativnost x **naturalizace** (zdomácnění) = přenesení do oblasti CJ
- **explicitní** (výslovný) = slovy přímo vyjádřený x **implicitní** (obsažený x ALE: nevyslovený) = slovy přímo nevyjádřený, samo sebou se rozumějící
- **explikativnost** = větší míra vysvětlení
- **expresivita inherentní** = expresivita výrazu samotného [*shit*]; častější v ČJ než AJ
- **expresivita kontextová** = expresivita nabytá pouze v určitých kolokacích [*bitch*]; častější v AJ než v ČJ
- **filologický překlad** = pouhá záměna kódu ZJ jazyka za kód CJ x **sémantický překlad** (komunikativní) = přihlíží k jazykovému úzu CJ

- **funkce** = role, v ideálním případě dosažení stejného účinku na čtenáře ZT a CT
- **historizace** = napodobování minulosti x **modernizace** = přizpůsobení soudobým požadavkům (v současnosti preferována: překlady děl ze starších historických období používají současný jazyk)
- **hyperonym** = obecný výraz nejbližší nadřazený určitému konkrétnímu výrazu
- **chyby záměrné** = pravopisné a gramatické chyby charakterizují postavu; při překladatelském řešení musí mít chyba stejnou funkci, frekvenci i typ ve ZT i CT; není-li to možno, je třeba kompenzovat chybu jinde
- **intelektualizace** překladu = samoúčelná tvůrčí virtuozita překladatele
- **invariantní** (neměnný ve své podstatě) = zachování nezměněné podstaty ZT a CT v oblastech denotace (věčnosti), konotace (stylu) a pragmatiky
- **jazykově specifické** prostředky = vázané na určitý jazyk (v AJ např. participia, přechodníky, větné kondenzory)
- **jednotka překladu** = nejednotný přístup: ?slovo > myšlenkový útvar (důležité z hlediska kontextu) > věta > odstavec > ?celý text (důležité z hlediska strategie)
- **kompenzace** (náhrada) = zachování rovnováhy mezi ubíráním a přidáváním v CT; nutnost kompenzace vzniká z důvodů rozdílnosti jazykových systémů (denotace x konotace; míra expresivity: expletiva a citoslovce v AJ), potřeby různé míry explicity a z pragmatických důvodů (neznámé realie); řeší se použitím prostředků s jinou formou x ALE: stejnou funkcí
- **kreativita** překladatele: nutná při překladu obrazů; nutnost zachovat nejen obraz, ale i jeho funkci (např. v různých jazycích existují různé básnické tradice, kdy stejné obrazy mají různé pozitivní či negativní konotace)
- **minimaxová** strategie (podle J. Levého) = dosažení maximálního efektu s minimálním úsilím
- **nadbíhání** čtenáři v překladu = NE!
- **nasycenost** logická = explicitní vyjadřování myšlenkového vztahu např. převáděním kondenzorů; přesycení, přeinterpretování a přílišná explikativnost („*overtranslation*“) NE! (pohádky: např. Kiplingovy nadužívají spojku „*and*“ => v tomto případě se preferuje její zachování)
- **název** symbolický (knihy, filmu, apod.) x název popisný = vystihující podstatu díla a poutající čtenáře; nutno zachovat výraznost, neotřelost a jedinečnost; obraz se překládá obrazem, metafora metaforou; posun je nutný není-li k dispozici příslušný lexikální prostředek v CJ, nevyhovuje-li název ZJ jazykovým zvyklostem CJ a nepromlouvá-li název k čtenáři CJ; zjm. často nutná rezignace na zachování vlastních jmen v CJ
- **nepřímý** překlad („*z druhé ruky*“) = překlad děl z neznámých jazyků (čínština) nikoliv přímo z příslušného jazyka x ALE: z překladu do známého jazyka (angličtina)
- **neutralizace** stylistická = ztráta rozdílů mezi stylistickými vrstvami (např. zdvořilost x intimita ve vztahu mluvčího a adresáta)
- **nivelizace** („*undertranslation*“) = zploštění, ochuzení CT o jedinečné výrazové vlastnosti ZT; NE!
- **objektivace** = oproštění se od individuálních, osobních názorů; není přijatelné pokoušet se o nadměrnou objektivizaci odporující vyznění ZT
- **obraz** básnický = stylisticky příznakové metafory apod.; řešení vysvětlením či opisem vede k nivelizaci

- **ochuzení lexikální**: obecné výrazy v AJ častější než v ČJ => umělecký text: nutnost zachovat stylistické zabarvení, využít synonymické bohatství ČJ a nepoužívat nejběžnější a nejpohodlnější výraz; x odborný text: použití obecného výrazu je přijatelnější než použití nesprávného termínu
- **oprava chyb**: věcné nepřesnosti se neupravují, tiskařské chyby ano
- **oslabené vyjádření** = nepřímé vyjádření, překlad pomocí obecnějších výrazů či naopak; NE!
- **pochopení** estetické hodnoty díla = pochopení nálady, ironie, apod.
- **posouvání pozitivní** = časové (aktualizace), prostorové (naturalizace), apod. x **posouvání negativní** = důsledek nepochopení makrostruktury díla
- **prototext** = citovaný text vložený do ZT
- **překladatelský styl** (podle J. Levého) = pejorativní označení pro nezúčastněné, chladné podání myšlenky za použití bezbarvého jazyka a logického vysvětlení; dochází ke změně stylu ZT: NE!
- **přesnost** překladu = týká se jednotlivých překladatelských jednotek (B. Ilek: „Překlad má dosahovat takové míry přesnosti, aby zachoval zřetelnost zobrazované situace.“) x **věrnost** překladu = týká se celého textu
- **přesun** vět: někdy nutné v rámci překladu na rovině textu pro zachování plynulosti
- **převyprávění** = přílišná explikace, pobízení; přidávání věcných a/nebo stylistických prvků; NE!
- **reformulace** = týká se roviny lexikální
- **restrukturalizace** = týká se roviny syntaktické
- **rozhodovací proces** při překladu = fáze analýzy (pochopení) > sémantické representace (interpretace) > syntézy (přestylizování)
- **scopos** = cíl překladatelovy práce
- **slovní hříčka** = narážky na kulturní realie, metafory, přísloví => řeší se kompenzací za účelem zachování stejné funkce
- **starší texty**: překlad současným jazykem x ALE: nikoliv prostředky přímo signalizujícími modernost
- **stárnutí překladu**: rychlejší než u ZT; překlad je určen pro současné čtenáře => musí být současný x **novější překlady**: reflektují zjm. změnu nespisovných jazykových vrstev, vztahu čtenáře k nim (nespisovný jazyk je stále častější) a změnu estetického ideálu
- **talent** umělce: odvíjí se od něj šíře výrazových prostředků x **jazyková tvořivost** překladatele
- **termíny** v umělecké literatuře: dnes velmi časté za účelem posílení koloritu a charakterizace postav; typicky národní výrazy se nahrazují hyperonymy, příp. s adjektivní kvalifikací
- **titul aluzivní** (citační): v případech neznámého citátu nutno přizpůsobit
- **úprava** díla: zkrácením textu, přidáním či vynecháním kapitol apod. vzniká adaptace (požadováno nakladatelem zjm. u kronikářských děl dokumentární hodnoty)
- **uvolňování mnohoznačnosti** = použití obecnějšího výrazu, i když existuje výraz konkrétnější; NE!
- **vnitrojazykový** překlad (x mezijazykový překlad): starší jazyk > současný jazyk; nářečí > spisovný jazyk; odborný text > obecně srozumitelný jazyk
- **zabarvení** stylistické: např. lokální zabarvení (ČJ archaismy např. v anglickém prostředí NE!)
- **zlogičťování** vztahů mezi myšlenkami